

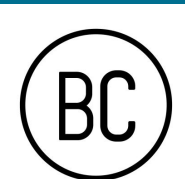

Zorg door ruimte: architectuur als instrument voor opvang, inclusie en sociale rechtvaardigheid.

Project Havenlaan, geïntegreerd centrum voor druggebruikers.

Hélène Dorny

BC architects & studies

PRESENTATIE VAN DE SPREEKSTERS

Als afgestudeerd architect aan de UCLouvain en houder van een postgraduaat master in Human Settlements aan de KULeuven, werkt Hélène Dorny sinds vier jaar samen binnen de Brusselse coöperatie BC architects & studies. BC is een hybride praktijk die diep betrokken is bij de ecologische transitie van de bouwsector. Door intellectueel ontwerpwerk te combineren met manuele praktijk op het terrein, onderscheidt het bureau zich door een circulaire, bio-regionale en low-tech aanpak, gericht op het creëren van duurzame, inclusieve architecturale projecten die diep verankerd zijn in hun lokale context.

Aan de hand van het project Havenlaan — een geïntegreerd centrum voor kansarme druggebruikers ontworpen door de bureaus & Bogdan en BC architects & studies voor de Maatschappij voor Stedelijke Inrichting (SAU.MSI Brussels) — zal deze presentatie het concept van "zorg door ruimte" illustreren. Het doel is aan te tonen hoe architectuur haar primaire functie kan overstijgen om een echt instrument van onthaal, inclusie en sociale rechtvaardigheid te worden. De uiteenzetting belicht de manier waarop een inclusieve conceptie een echte sociale meerwaarde biedt via drie belangrijke assen: de de-institutionalisering van de ruimte, de stedelijke verankering van een dergelijk programma en de zorg door de keuze van materialen.

DOELSTELLINGEN VAN DE PRESENTATIE

- Aantonen hoe inclusieve ontwerpaanpak een sociale meerwaarde biedt en de veerkracht van onze samenleving versterkt
- De aanpak voor de ontwikkeling van een complex architecturaal programma uitleggen (laagdrempelig zorg- en opvangcentrum).
- Het werk rond de ruimtelijke organisatie en de materialen tonen om welzijn voor de gebruikers te genereren en een goede stedelijke integratie te garanderen.

INHOUD VAN DE PRESENTATIE

- I. Uitdaging: een complex sociaal programma in een wijk in transitie
- II. De-institutionaliseren: de herberg van de 21e eeuw en haar “huizen”
- III. De stedelijke verankering: verbinden en beschermen (sokkel en terrassen)
- IV. Het materiaal ten dienste van de zorg: warmte, robuustheid, gezonde materialen en circulariteit

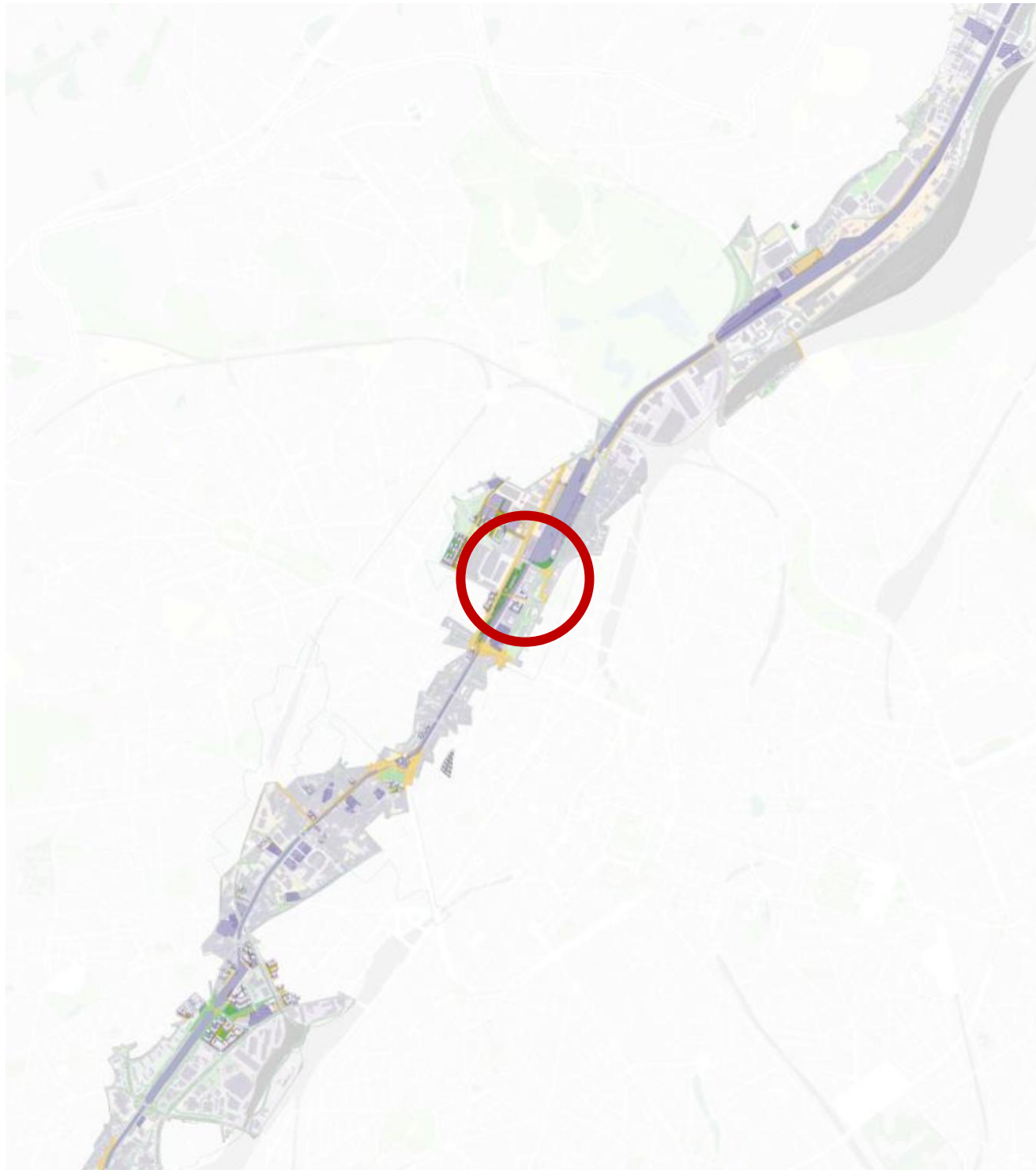

I. UITDAGING

een complex sociaal programma
in een wijk in transitie

I. CONTEXT

Perimeter van het Plan-Canal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Bron : BMA)

Het **Kanaalplan** een project gedragen door de regering van het BHG, bouwt een visie en een interventiemethode op voor het kanaalgebied. .

Belangrijkste principes :

functionele mix, versterking van **economische activiteiten** (en productieve), productie van **woningen** voor iedereen, creatie van een netwerk van **openbare ruimten** langs het Kanaal dat bijdraagt om dit laatste een **verbindend element** te maken tussen wijken.

Het aan de conceptie en operationele uitvoering van het Plan-Canal gewijde **Het Kanaalteam**:

- **BMA and Research by design team** : bewakers van het Kanaalplan
- **Directie Stedenbouw van de Brusselse gewestelijke overheidsdienst**: behandeling van alle gewestelijke stedenbouwkundige vergunningen binnen de perimeter van het Kanaalplan
- **BBP (perspective.brussels)** : Brussels Planningsbureau (Perspective.brussels), beheer van de strategische en reglementaire aspecten
- **SAU** : Maatschappij voor Stedelijke Inrichting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, coördineert het gehele projectproces op dit grondgebied, waakt over de operationele aspecten van het Plan.

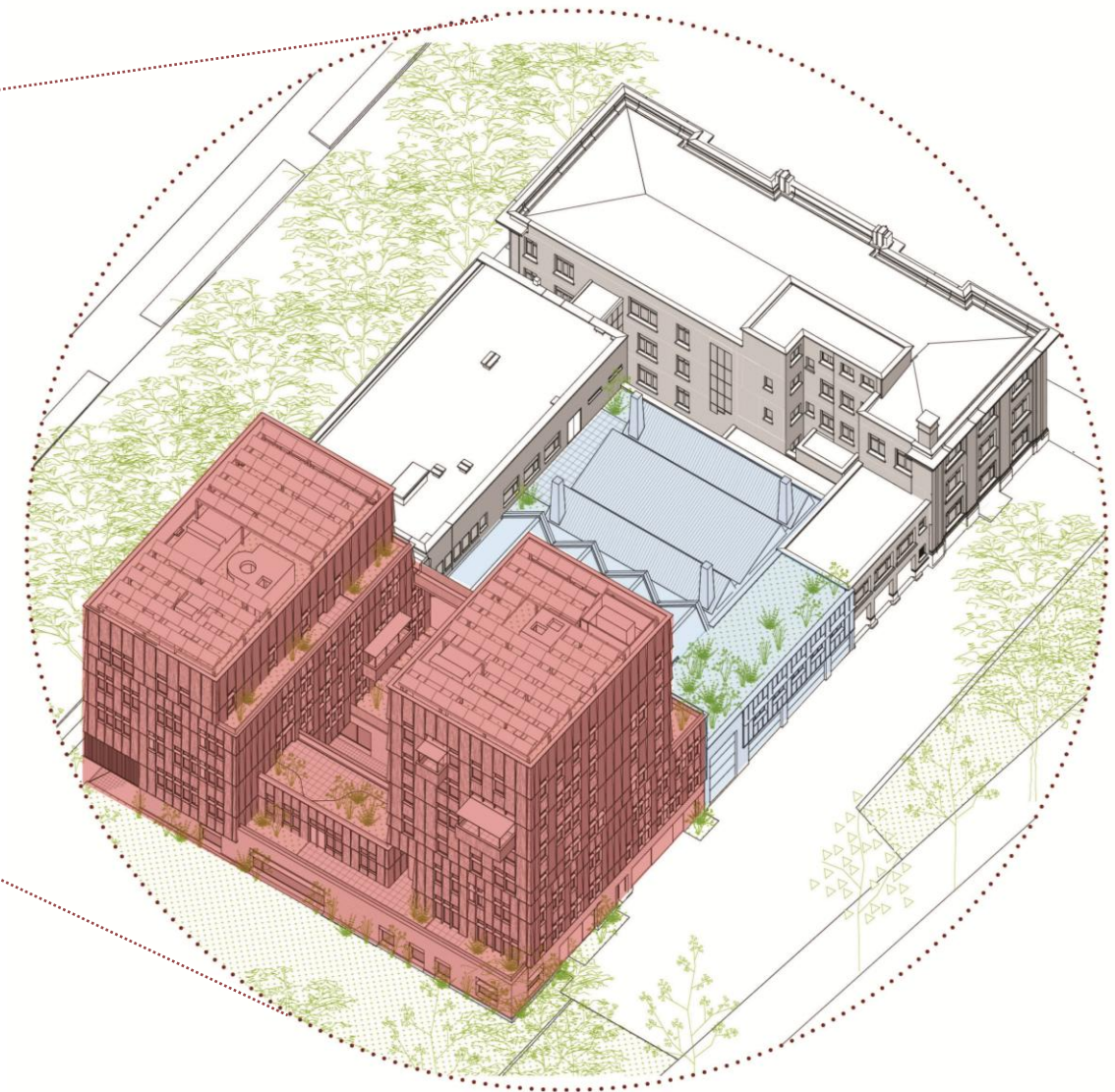
Het Kanaalteam en de Stad Brussel hebben de uitwerking van het project Havenlaan begeleid, voor de uitbreiding van de Haven van Brussel en de oprichting van een geïntegreerd centrum, voorafgaand aan de architectuurwedstrijd.

I. SITE VAN HET PROJECT

Project Havenlaan: een uitbreiding voor de Haven van Brussel (blauw) en een nieuw **geïntegreerd centrum voor kansarme druggebruikers** (rood) in het hart van de stad.

Localisatieschema (links) en axonometrie van het project Havenlaan (rechts). © &Bogdan & BCarchitects & studies.

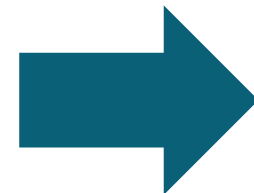

I. BETROKKEN PARTNERS (GEÏNTEGREERD CENTRUM)

Gecentraliseerd en transversaal administratief beheer van de veiligheid in Brussel en ontwikkeling van een gewestelijk veiligheidsbeleid.

Belast met de redactie van het **Globaal Veiligheids- en Preventieplan (GVPP)** en instaat voor de coördinatie en uitvoering ervan.

Wil tot oprichting van een geïntegreerd centrum:

"Concreet zal een geïntegreerd centrum met zeer lage toegangsdrempel (zonder voorwaarden, anonimiteit, gratis diensten, onthaal 24u/24, 7d/7, specifiek onthaal bestemd voor vrouwen) worden opgericht, dat de combinatie van diensten en benaderingen mogelijk maakt.

*Dit centrum zal zich bevinden in de nabijheid van een open consumptieplaats, om de toegankelijkheid van deze diensten voor **kansarme druggebruikers** te bevorderen. Het zal ook open moeten staan voor de wijk, en bijdragen aan de sociale cohesie."*
(definitie: GVPP)

GEDRAGEN DOOR

Transit vzw
(operator)

Project LAMA

Médecins du
Monde

Transit vzw

Centrum voor opvang en urgentieverblijf, met lage toegangsdrempel, gespecialiseerd in de begeleiding van personen die lijden aan verslaving aan legale en illegale drugs..

Project Lama

Laagdrempelige therapeutische begeleiding: zorgaanbod voor personen die lijden aan verslavingen.

Médecins du Monde / Dokters van de Wereld

Medische hulp voor iedereen.

I. PROGRAMMA VAN HET GEÏNTEGREERD CENTRUM

Oprichting van een geïntegreerd centrum voor druggebruikers

Uittreksel uit het Globaal Veiligheids- en Preventieplan (GVPP) :

*"De wil tot oprichting van een geïntegreerd centrum steunt op de grondslagen van de gezondheidsbevordering, namelijk **de beschouwing van het individu in zijn totaliteit**. Het gaat erom de louter aan behandeling en genezing verbonden bezorgdheden te overstijgen **door de determinanten van de levenskwaliteit van de persoon te omvatten**.*

[...]

Het geïntegreerd centrum bundelt aldus: een laagdrempelig onthaalfunctie, met daarnaast de mogelijkheid om in basisbehoeften te voorzien (eten, drinken, slapen, zich wassen,...) tot aan algemene medische of verslavingszorg. .

[...]

De filosofie van schadebeperking (harm reduction) zal de werking van het geïntegreerde centrum sturen, waarbij een pragmatische benadering van de problematiek wordt gevolgd.

*Het onthaal is niet afhankelijk van enige administratieve, financiële of abstinentievoorwaarden. Dit maakt het mogelijk om het publiek zonder oordeel, zonder voorafgaande vereisten en met respect voor hun eigen tempo (geen opgelegd traject) te ontvangen. **(geen opgelegd traject)**.*

*Dit laat toe de nadruk te leggen op het relationele aspect van de begeleiding en op de opbouw van een vertrouwensband met de gebruiker. Het doel is **de fysieke en symbolische drempels die deze doelgroep van de instellingen scheidt te verminderen en zo het zwerven van de meest gemarginaliseerde gebruikers te beperken**."*

I. PROJECTTEAM

AANBESTEDENDE OVERHEID

OPERATOR (TOEKOMSTIGE BEWONER)

ONTWERPTEAM

ARCHITECTEN

&bogdan

Architectuur- en stedenbouwbureau dat zich toelegt op sociaal betrokken en regeneratief design. Dankzij een collaboratieve en multidisciplinaire aanpak ontwerpt &Bogdan duurzame steden door menselijke interactie en openbare ruimte centraal te stellen in zijn projecten.

BC architects & studies

Hybride praktijk betrokken bij de ecologische transitie van de bouwsector. BC onderscheidt zich door een tegelijk circulaire, bio-regionale en low-tech aanpak. Door intellectueel ontwerpwerk te combineren met manuele praktijk op het terrein, streeft BC ernaar duurzame, inclusieve architecturale projecten te creëren die diep verankerd zijn in hun lokale context.

Stabiliteitsstudiebureau: BAS
Technisch studiebureau: SB Heedfeld
Akoestisch studiebureau: Daidalos Peutz

Participatie: Alive Architecture

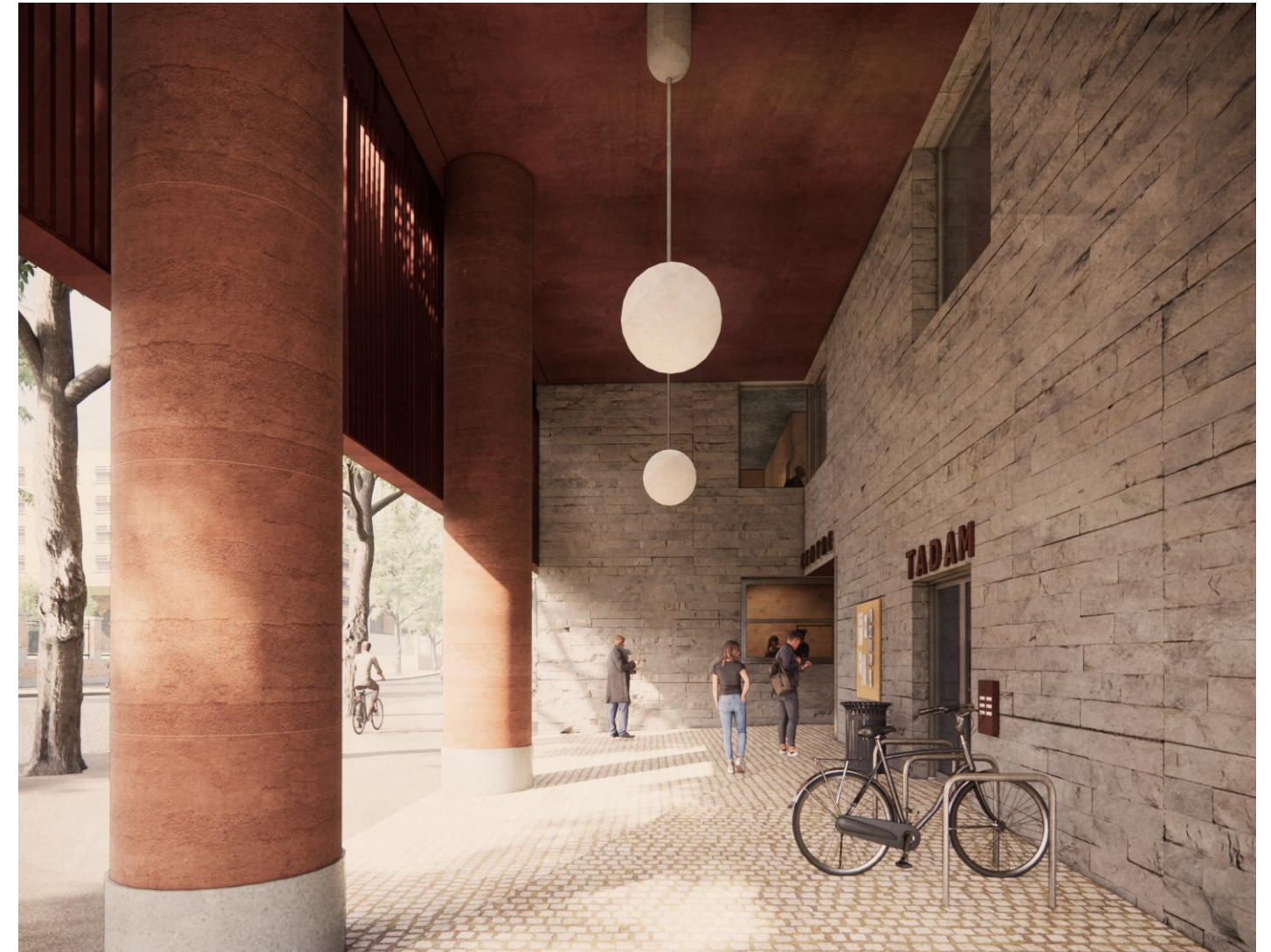
I. ARCHITECTURALE VISIE EN INTEGRATIE

“We shape our buildings, thereafter they shape us”. Winston Churchill

Op het kruispunt van *Baukultur* en zorg ("Care") profileert het geïntegreerd centrum zich als een bemiddelende voorziening en een instrument van sociale rechtvaardigheid: een design ontworpen om gedrag positief te beïnvloeden en waardigheid te herstellen.

Zicht op het geïntegreerd centrum vanuit het Bécopark. &Bogdan + BCarchitects & studies

Hoofdingang van het geïntegreerd centrum. &Bogdan + BCarchitects & studies.

II. DE-INSTITUTIONALISEREN

de herberg van de 21e eeuw en haar “huizen”

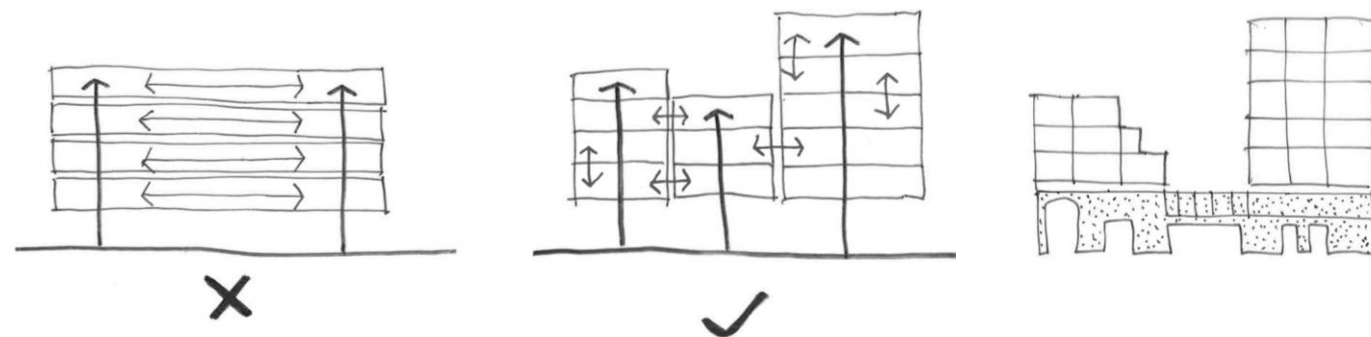
II. VAN INSTELLING NAAR THUIS: DE LEEFRUIMTE HERDENKEN

Uitwisselingen met Tino Ruyters, Free Clinic (Antwerpen)

Aanpak: een duidelijke breuk met de instelling met lange anonieme gangen, om een echte leefruimte te bieden aan hen die er geen hebben.

Doelstelling: het centrum herdenken op de intieme schaal van de huiselijkheid, door het te beschouwen als een aaneenschakeling van warme huizen. Deze configuratie verrijkt de ruimtelijke relaties tussen de verschillende programmatische onderdelen.

Schema's van de ruimteverdeling. &Bogdan + BCarchitects & studies.

Scène uit de film "Mon oncle" Jacques Tati (1958)

II. DE STEDELIJKE HERBERG

Als echte **stedelijke herberg** ontvouwt het project zijn verschillende gebouwen rond een uitgestrekte centrale binnentuin: een beschermend groen hart dat is ontworpen om uitwisseling te bevorderen en een gevoel van gemeenschap te herscheppen.

Deze centrale patio fungeert als een sas en biedt een bufferzone tussen de toegang Béco/Havenlaan en de eerste zorgruimten (Risicoreductie).

Inn Hanul lui Manuc (Herberg van Manuc), Boekarest (Roemenië), 1808.

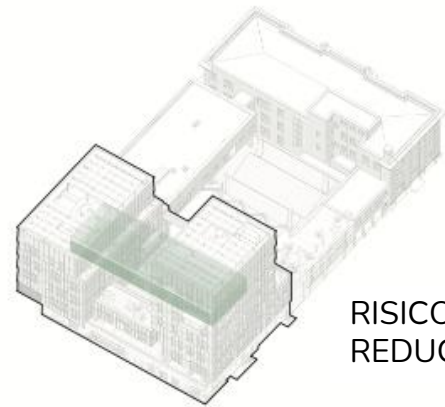
Zicht op de binnenplaats van het geïntegreerd centrum. &Bogdan + BC architects & studies.

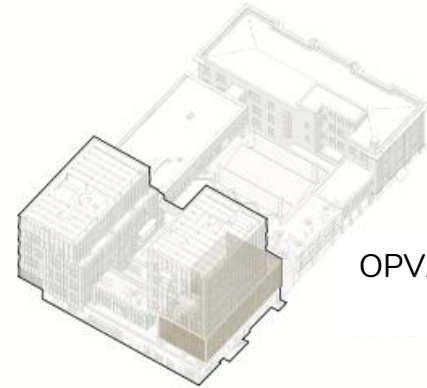
II. DE TYPOLOGIE VAN DE “HUIZEN”

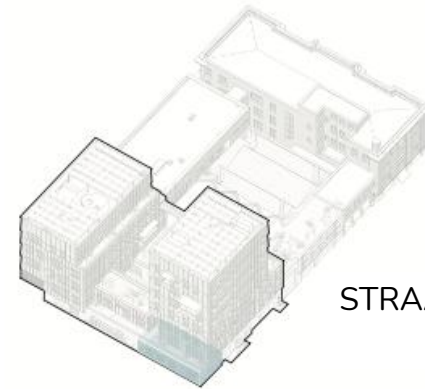
Workshops met Transit vzw (woordvoerder van de verschillende verenigingen)

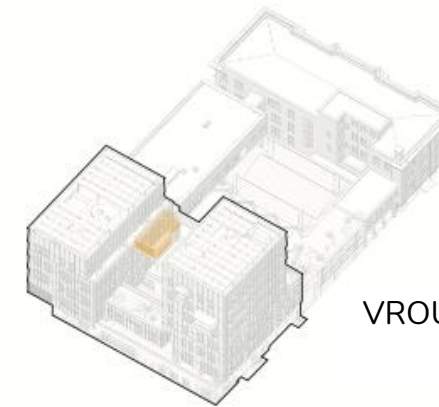
RISICO-REDUCTIE

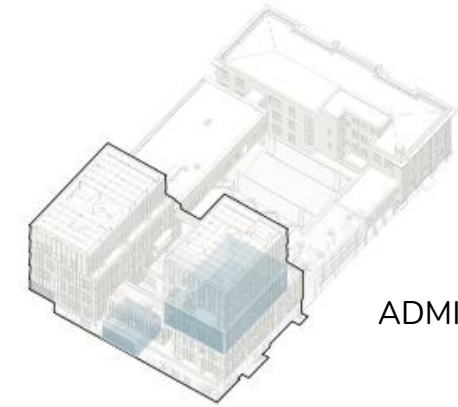
OPVANG

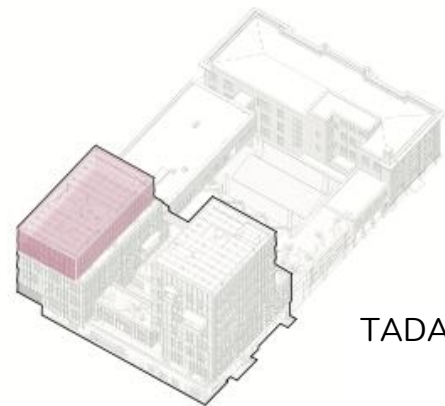
STRAAT

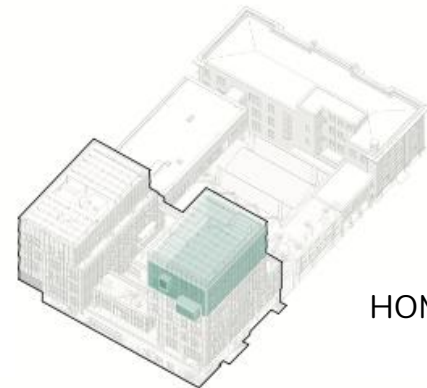
VROUWEN

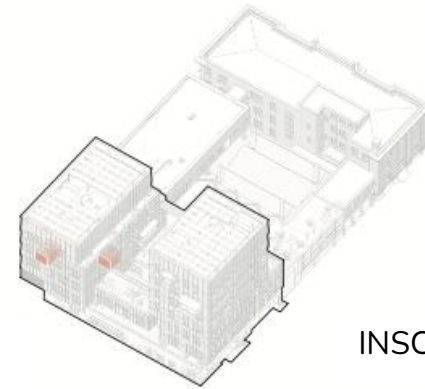
ADMINISTRATIEF

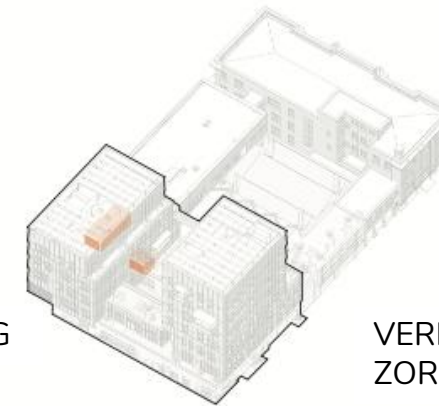
TADAM

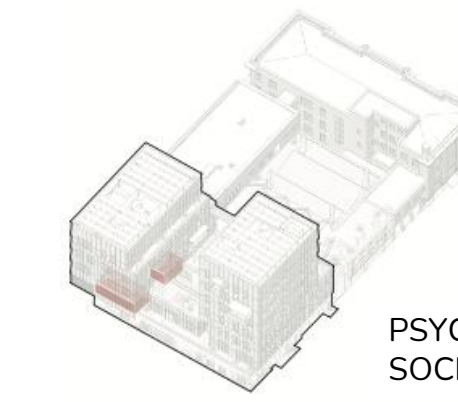
HOME

INSCHAKELING

VERPLEEGKUNDIGE ZORG

PSYCHO-SOCIAAL

De "huizen" van het geïntegreerd centrum. & Bogdan & BCarchitects & studies.

Het programma is opgedeeld in kleinere volumes, gedacht als tegelijk autonome en verbonden entiteiten, waardoor het centrum de vertrouwde schaal van een wijk of een dorp terugkrijgt. De ruimten zijn tegelijk verbonden maar doordacht om compatibele stromen mogelijk te maken. De meest kwetsbare, laagdrempelige plaatsen bevinden zich op de lagere verdiepingen, dicht bij de ingang, de verblijfsruimten zijn op de hogere verdiepingen geplaatst.

II. DE TYPOLOGIE VAN DE “HUIZEN”

HOME beschikt over een grote gemeenschappelijke ruimte op de bovenste verdieping, om te genieten van het zicht op het kanaal en het park. In alle privacy, als in een nest. De ruimte moedigt de bewoners aan om hun kamer te verlaten en laat hen toe zich beter te voelen.

Op de 5e verdieping gelegen, hebben de studio's van HOME een ongelooflijk uitzicht op de omgeving, het kanaal, Tour & Taxis. De bewoners hebben elk hun eigen ruimte, die hen in staat stelt zich terug te trekken, in rust.

- 1 Gemeenschappelijke ruimte, woon-keuken
- 2 Wasserij
- 3 Ziekenboeg
- 4 Nachtbureau
- 5 Studio's
- 6 Terras Administratie
- 7 Terras algemeen onthaal
- 8 Ingang HOME

Aan de gevel zorgen vaste zonneweringen voor de beheersing van de zonnestraling in de zomer.

De ingang van HOME bevindt zich aan de Kanaalzijde, een onafhankelijke ingang, gescheiden van die welke toegang geeft tot de meest kwetsbare ruimten (aan de Havenzijde).

III. DE STEDELIJKE VERANKERING

Verbinden en beschermen

III. DE GEMEENSCHAPPELIJKE SOKKEL: EEN DREMPELRUIMTE

Visites des centres gérés par Transit asbl : Gate - Réduction des Risques (gare du midi) & Transit - RdR et hébergement (Schaerbeek)

De Risicoreductieruimte achteraan op het perceel geplaatst, beschermt tegen nieuwsgierige blikken. Ze zijn ontworpen als intieme ruimten, beschermd tegen de buitenwereld.

Binnenplaats-tuin, beschermt

Toegangspoort: overgangsruijnte tussen de drukte van de stad en de rust van de binnenplaats

Visuele verbinding behouden met het park, doorheen polyvalente ruimten

Groot terras op het eerste niveau dat het project opent naar het park: een uitkijkpunt dat de intimiteit van de gebruikers beschermt zonder hen los te koppelen van de stedelijke context

Axonometrie van de sokkel van het geïntegreerd centrum. & Bogdan + BCarchitects & studies

III. STEDELIJKE INTEGRATIE

Geïmplanteerd in direct contact met zijn doelpubliek, maakt het project van architecturale inclusiviteit een belangrijke hefboom voor re-integratie.

Een actieve sokkel

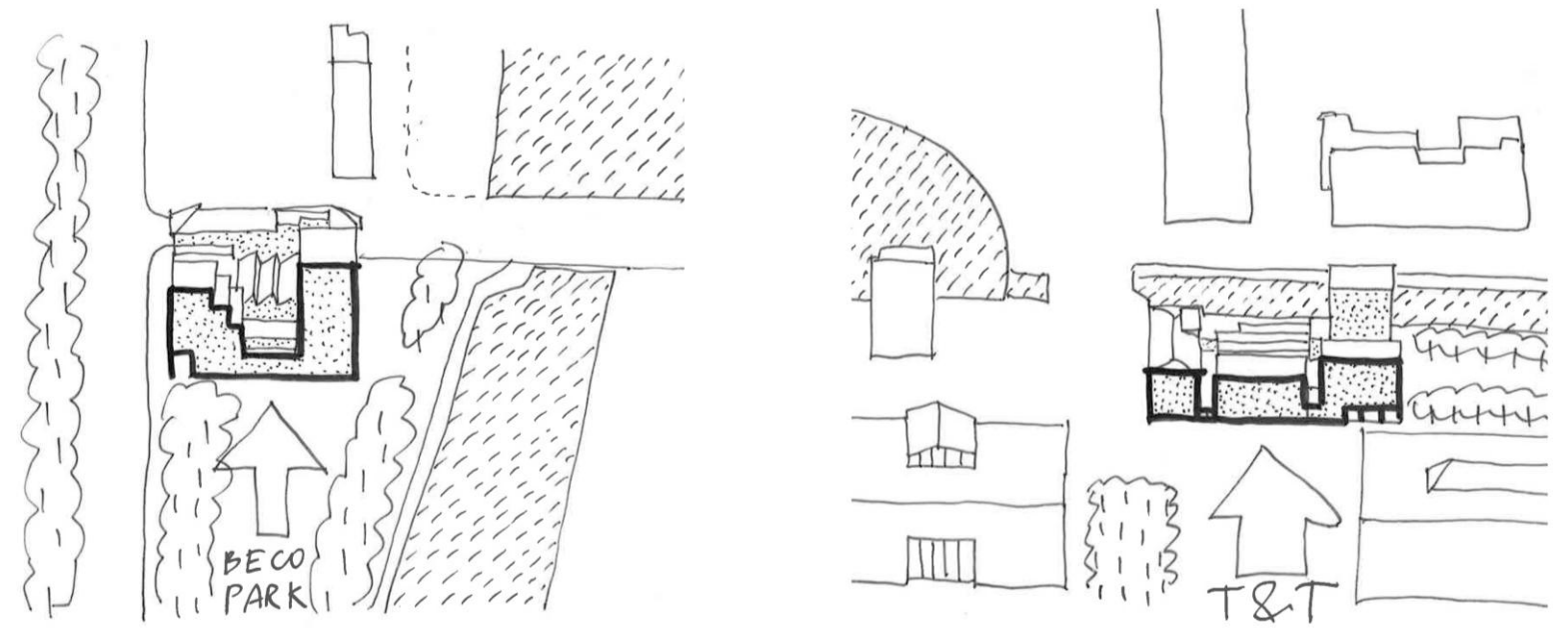
De gelijkvloerse verdieping opent zich naar het lokale leven door een gemeenschappelijke zaal aan te bieden voor wijkactiviteiten, om sociale mix te bevorderen.

Een beheerste porositeit

De gevels, balkons en terrassen vermenigvuldigen de visuele doorbrekingen vanuit en naar de openbare ruimte. Deze voortdurende dialoog met de omgeving, in het bijzonder met het park, voorkomt de vorming van verwaarloosde of onveilige ruimtes.

Een stedelijke continuïteit

Ondanks zijn sterke programmatische mix, verenigen de volumetrische keuzes het gebouw. Het vormt een coherente stedelijke entiteit die zich natuurlijk inschrijft in de micro-eilandmorfologie gedicteerd door de gebouwen van de Haven.

Verbindingen tussen het geïntegreerd centrum en zijn omgeving. &Bogdan + BCarchitects & studies.

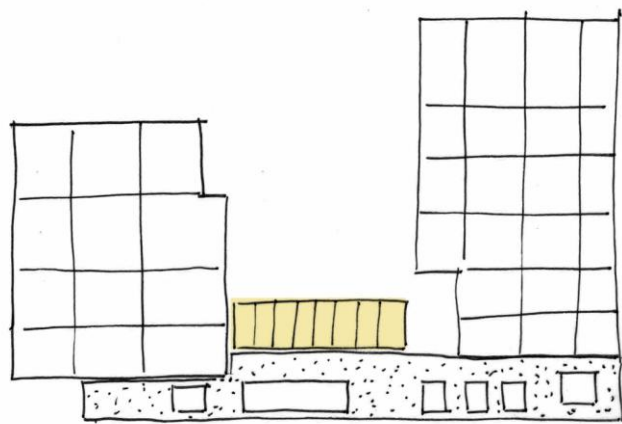
Deze permeabiliteit beantwoordt aan een dubbele uitdaging: de stedelijke verankering van het gebouw en de (re)sociale integratie van een gemarginaliseerd publiek.

III. INTIMITEIT EN “EMPOWERMENT”

Inclusiviteit in architectuur betekent de 'keuze' teruggeven aan hen die er geen hebben. Voor een uiterst gemarginaliseerd publiek brengt het project twee vitale behoeften samen: de nood **aan een intieme schuilplaats (de "huizen")** en de **behoefte om het isolement te doorbreken**.

Daarom biedt het geïntegreerd centrum **ontmoetingsruimten**, open voor iedereen. Door er zichten op het kanaal en het Bécopark aan te koppelen, dient de architectuur als vector om hen met waardigheid "te herverbinden" met de wereld en de stad.

Schema centrale ontmoetingsruimte. &Bogdan + BC architects & studies

Zicht op de ontmoetingsruimte. &Bogdan + BC architects & studies.

IV. HET MATERIAAL TEN DIENSTE VAN DE ZORG

IV. EEN DOORDACHTE MATERIAALKEUZE

Uitwisselingen met Stefaan Blancke, psychiater, Free Clinic (Antwerpen)

Moodboard van de materialen. &Bogdan + BC architects & studies

"Waarin kan architectuur het verschil maken?

Op ontelbare aspecten.

De **keuze van materialen**, de structuur, de ruimten, de sfeer, de zorg voor details, het respect voor de historische context, de toegankelijkheid, de relatie met de wijk, de gebouwen, de straten en pleinen, de bewoners en voorbijgangers, het lokale leven... dit alles is bepalend voor de manier waarop een gebouw of een site uiteindelijk zijn rol zal vervullen. Het project zoals het voorgesteld wordt, markeert dit verschil op flagrante wijze, want **het kiest resoluut voor een uitnodigende aanpak**, in een **warme en toegankelijke sfeer**. Het is ontworpen rond een verbindend en inclusief gedachtegoed, zowel in zijn band met de samenleving en de wijk als in de articulatie van zijn verschillende ruimten.

[...]

Dit alles draagt ertoe bij **dat men er zich thuis voelt**, ontvangen als iemand die er werkelijk toe doet. Dit lijkt misschien vanzelfsprekend, maar het is **de grondslag zelf om goede zorg te ontvangen én te verlenen**. Het is precies door zoveel aandacht te besteden aan deze fundamentele menselijke voorwaarden dat dit project blijk geeft van een gedegen ambitie."

S.Blancke, psychiater, Free Clinic (Anvers)

IV. DE MASSIEVE SOKKEL

Een beschermende rots.

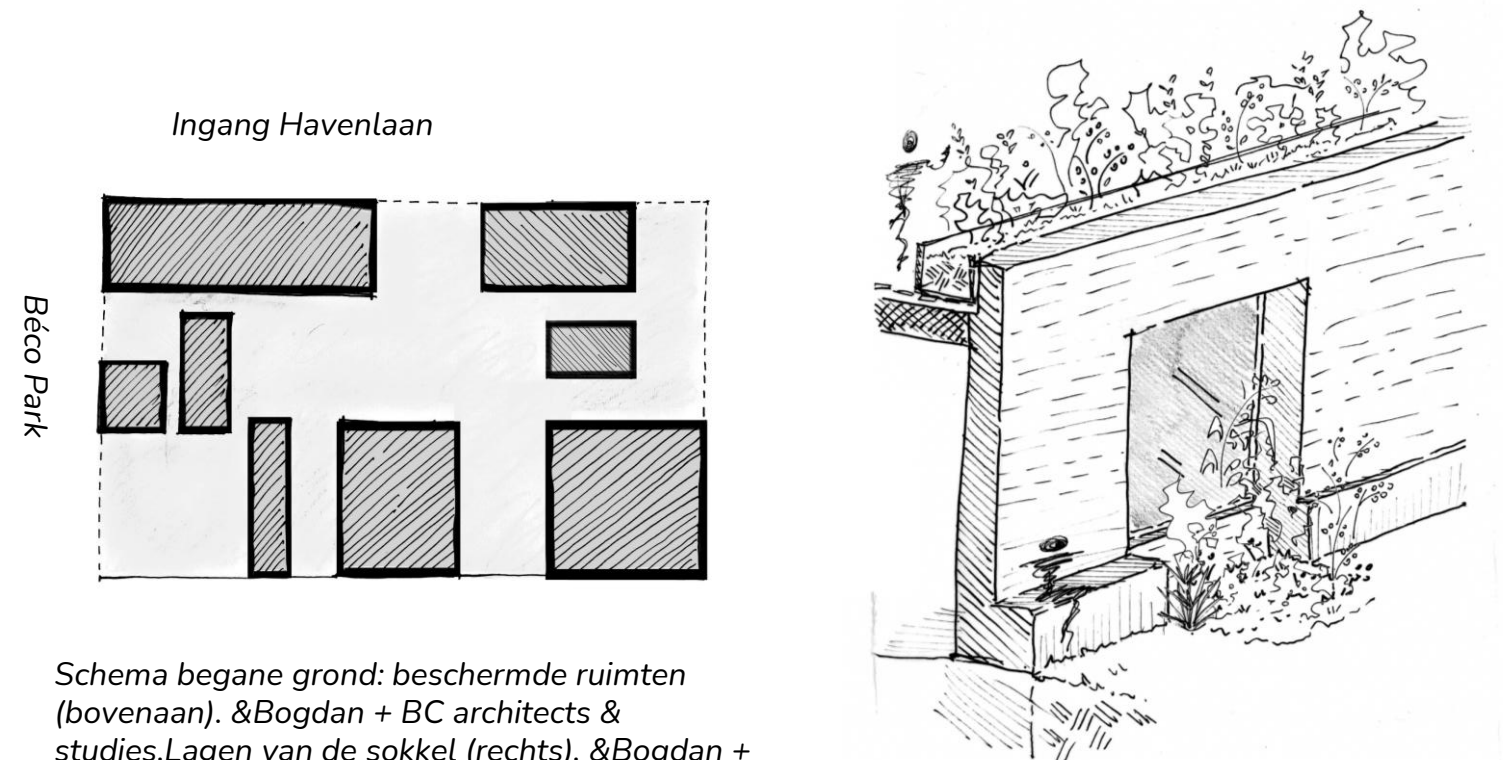
Zuidgevel. &Bogdan + BC architects & studies

De volumes van de sokkel, in steen, worden gedefinieerd door de functie die ze herbergen.

Gemeenschappelijke ruimte, RdR-zone en wachtzaal, injectie- en inhalatieruimte, ziekenboeg, vzw Straat: beschouwd als **afgebakende en beschermde** plaatsen van de open omgeving.

Door de keuze van de materialiteit (steen) articuleren meer intieme ruimten zich en stellen ze de bezoeker gerust.

Vanuit de buitenkant is deze massieve sokkel dynamisch en valt uiteen in verschillende lagen: een sokkel, een plantenbak, terras.

Schema begane grond: beschermde ruimten (bovenaan). &Bogdan + BC architects & studies. Lagen van de sokkel (rechts). &Bogdan + BC architects & studies.

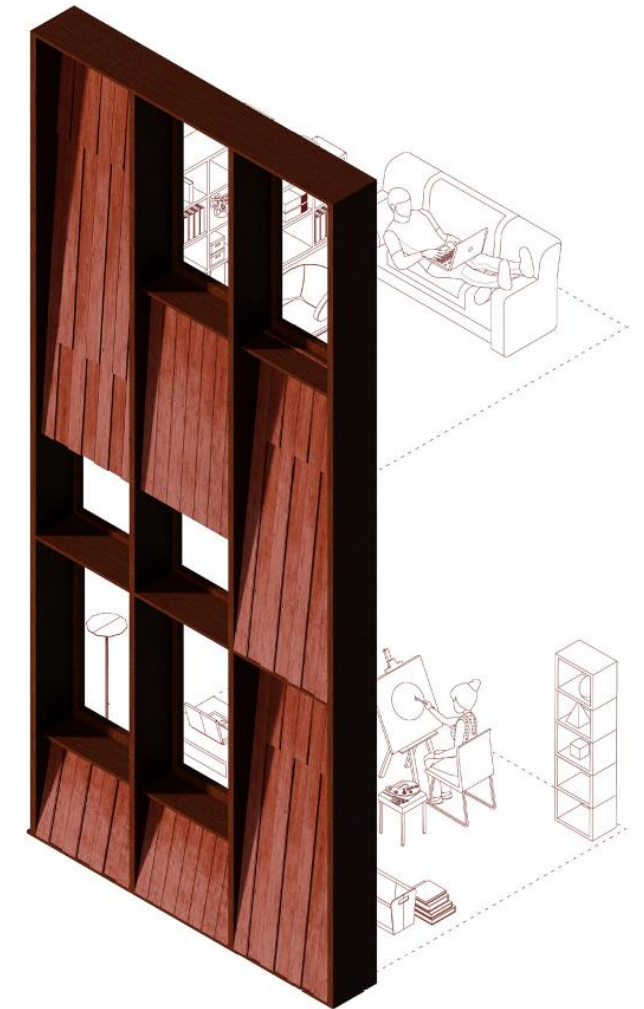
IV. VOLUMES IN HOUT

Zuidgevel. &Bogdan + BC architects & studies

Boven de minerale sokkel verrijzen twee volumes bekleed met houten cassettes, die het gebouw een warme en huiselijke sfeer verlenen.

De houten panelen zijn licht gekanteld, wat de gevel dynamiek geeft en een spel van schaduwen en lichten creëert dat, gecombineerd met de horizontale vaste luiken, een zonwering biedt zonder gebruik te maken van gemechaniseerde systemen.

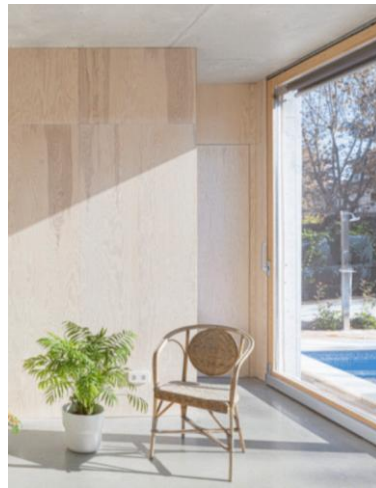

Axonometrie van de kamers. &Bogdan + BC architects & studies.

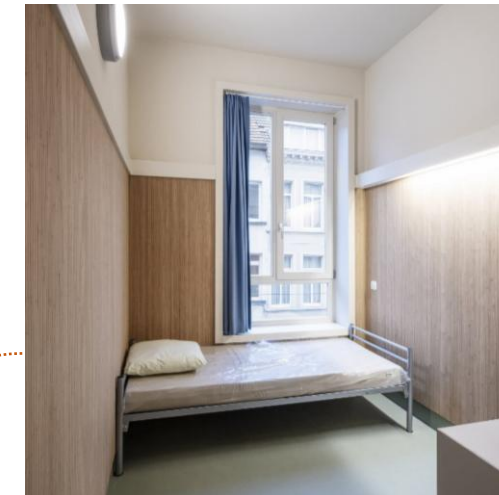
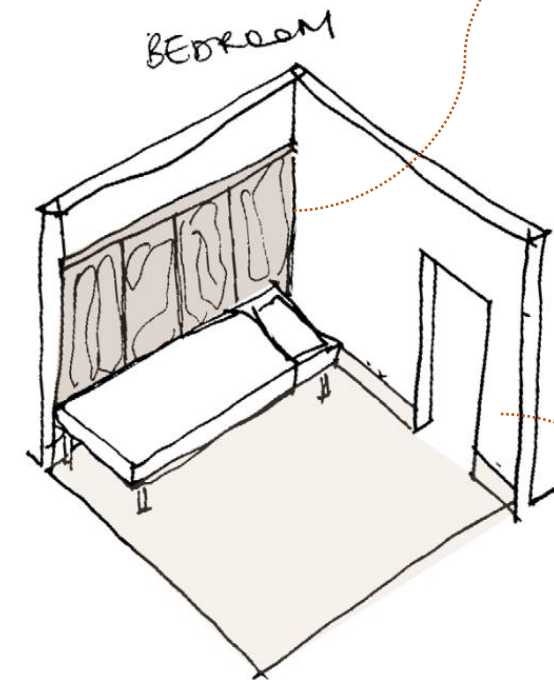
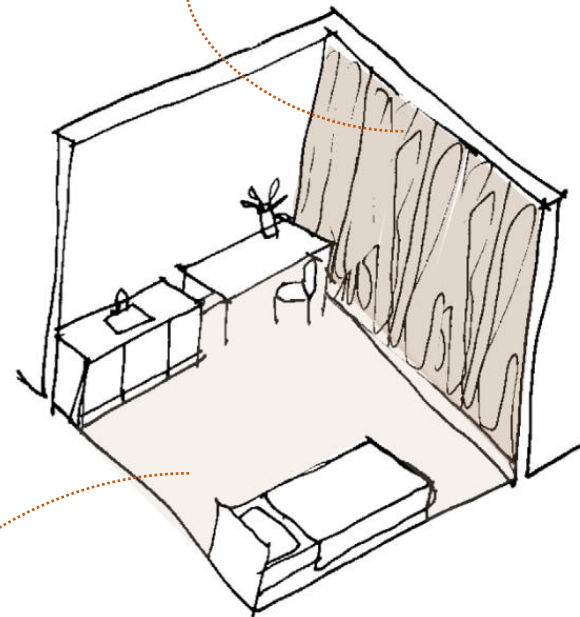
IV. ROBUUST MAAR WAARDIG

Individuele kamers: hout, linoleum, natuurlijke en warme kleuren.

Hout over de volledige hoogte.

Vloeroppervlak in linoleum, een natuurlijk materiaal dat geschikt is voor intensieve reiniging. Gevlekte oppervlakken vermijden.

Robuuste bekleding (hout) tot op een bepaalde hoogte. Geen textiel of schuimoppervlakken.

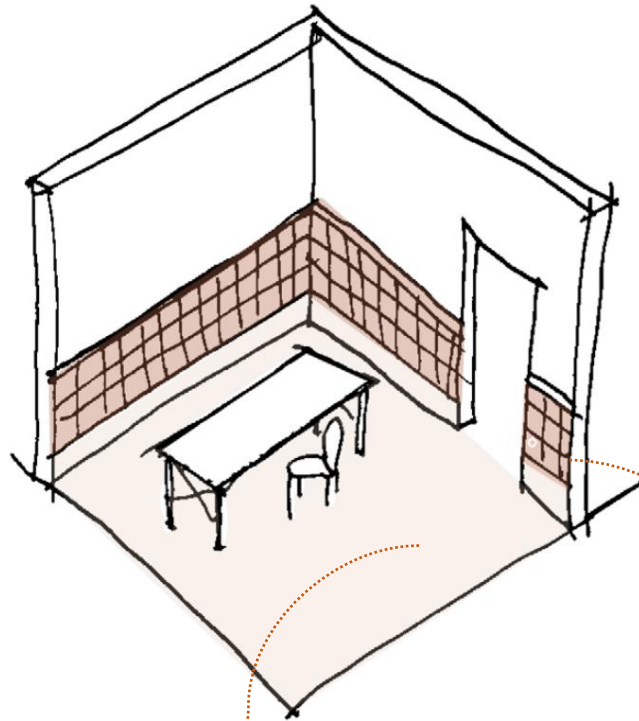

Palet van natuurlijke en zachte kleuren om een rustige omgeving te creëren.

IV. ROBUUST MAAR WAARDIG

Zorgruimten: tegels, vinyl, warme kleuren.

Vloer in vinyl voor intensieve reiniging.

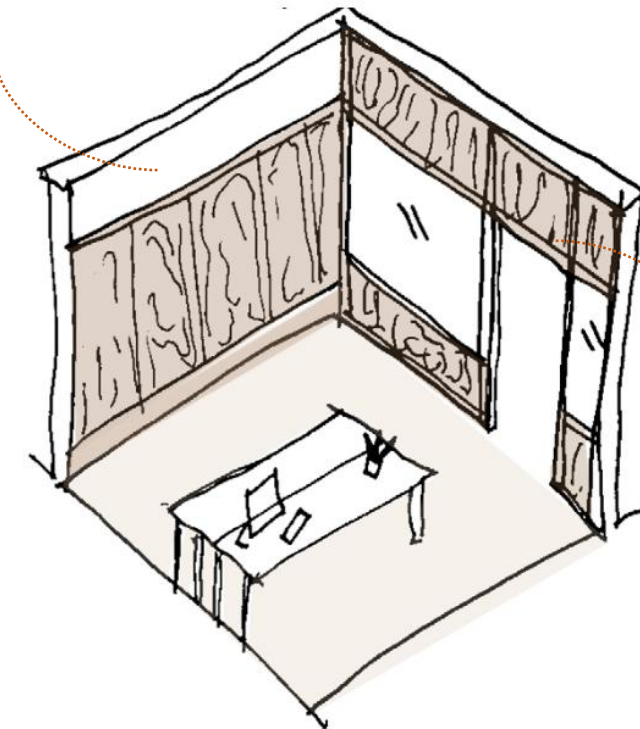

Natuurlijke akoestische isolatie in het bovenste gedeelte: creatie van geïsoleerde cocons.

Tegelhoogte = 75 cm; hoogte aanpasbaar naargelang de behoeften.

Kantoren, gespreksruimten: hout, natuurlijke akoestische isolatie, warme kleuren.

Glazen wand in hout.

TE ONTHOUDEN

Architectuur in dienst van de mens

- **Huiselijke schaal** : De fragmentatie van het programma in "huis-eenheden" rond een centrale patio breekt met het institutionele stigma. Het opnieuw creëren van een warme thuisomgeving vormt een onmisbare psychologische voorwaarde voor de wens tot (her)integratie.
- **Waardigheid en zorgzaamheid** : Inclusiviteit gaat verder dan techniek: het is een waardige en niet-oordelende ruimte aanbieden. Architectuur wordt een instrument van onvoorwaardelijk onthaal, dat het zelfvertrouwen van kwetsbare groepen versterkt.
- **Materialiteit van de zorg** : Het gebruik van warme kleuren en materialen zoals steen, ruwe aarde en hout genereert een rustgevende en gezonde omgeving. Het materiaal neemt actief deel aan het proces van "zorg dragen" en aan de vermindering van stedelijke stress.
- **Sociale meerwaarde en veerkracht** : oor de meest kwetsbare personen op te nemen in een waardierend kader, transformeert inclusief ontwerp breukzones tot plekken van samenhang. Het versterkt de veerkracht van onze samenleving door radicale uitsluiting te voorkomen en het sociale weefsel duurzaam te versterken via ruimtelijke solidariteit.

TOOLS, WEBSITES, BRONNEN

Ontwerpteam:

<https://www.bc-asm.org>

<https://bogdan.design>

Bouwheer:

<https://sau.brussels>

Partner-vzw's:

Transit

projet LAMA

Médecins du Monde / Dokters van de Wereld

Bibliografie en bronnen

Concept van de ethiek van de zorg naar J. Tronto (1993), toegepast op stedelijk design (Krasny & Fitz, 2019).

Office fédéral de la culture (OFC) [Suisse], Secrétariat d'État à l'économie (SECO), & SIA. (2021). *Système de qualité de Davos pour la Baukultur : Huit critères pour une Baukultur de haute qualité*

Borzi, S. (2013). *La drogue dans mes veines, mes enfants dans la peau*. Éditions La Boîte à Pandore.

Breuil, A. (2020). *D'une architecture psychotropique à une gestion socio-spatiale des risques*. (Mémoire / Étude).

Vanderland, M. (2018). *L'insertion délicate des dispositifs d'accompagnement des usagers de drogue précaires dans le tissu urbain*. Revue Sciences Sociales et Santé.

de Thoisy, É. (2023). « Quand le moindre lieu est de soin : architecture et vulnérabilité ». Revue *Soins*, n°873, p. 60-63.

Universiteit Luik (2024). *Salle de consommation à moindre risque - Projet SAFTI*. (Rapport de recherche).

safe.brussels. (z.d.). Werkterreinen. Brussels Hoofdstedelijk Gewest. <https://safe.brussels/fr/champs-daction>

CONTACT

Hélène Dorny

Architect

+32 2 831 68 80

office@bcarchitects.org

BC architects & studies

<https://www.bc-asm.org>

